

Martin Heidegger

REKTORAT 1933/1934

Dejstva in misli¹

243

Aprila 1933 me je plenum univerze enoglasno izvolil za rektorja. Moj predhodnik na tem položaju, v. Möllendorf,² je moral po kratki službi na direktivo ministra s položaja odstopiti. Sam v. Möllendorf, s katerim sem se o nasledstvu večkrat podrobno pogovarjal, je želel, da rektorat prevzamem

¹ Prim. tudi korespondenco Heidegger/Jaspers (Martin Heidegger/Karl Jaspers: BRIEFWECHSEL 1920–1963, izd. Walter Biemel und Hans Saner, Klostermann, Frankfurt am Main, 1990), pisma št. 141–150 in še zlasti pismo št. 144 (8. april 1950), str. 200–203. Nadaljnje opombe in pojasnila deloma povzemamo po opombah v tej knjigi.

Na več mestih pa se je pokazalo smiselno *na kratko* osvetliti zgodovinski kontekst, ki slovenskemu bralcu verjetno ni več pred očmi. Nujno je, da se ga ovemo, ker nam sicer skozi prste zdrsi poznavanje **konkretnosti in faktičnosti** časa, pa naj bo še tako neprijeten. Seveda si vsakdo lahko telegrafsko navedenc podatke dopolni, razširi s študijem samega neљubega zgodovinskega obdobja. »**Viri**«: BROCKHAUS ENZYKLOPÄDIE IN 24. BÄNDEN, (19., völlig bearbeitete Auflage), Mannheim, 1984–1994, DEUTSCHE GESCHICHTE IN SCHLAGLICHTERN / VON HELMUT MÜLLER ..., Mannheim, Wien, Zürich: Meyers Lexikonverl., 1990, VOJNA ENCIKLOPEDIJA, Beograd, 1964; MEYERS GROSSES PERSONENLEXIKON, Mannheim/Zürich, 1968, Overesch/Saal: DAS DRITTE REICH, 1933–45 in 1939–45, Weltbildverlag, Augsburg, 1991, HARENBERG PERSONENLEXIKON DES 20. JAHRHUNDERTS, Harenberg Lexikon Verlag, Dortmund, 1994, DAS GROßE LEXIKON DES III. REICHES, Augsburg, 1993.

² Wilhelm v. Möllendorf, 1887–1944; profesor anatomije.

jaz. Prav tako me je prejšnji rektor, Sauer,³ poskušal prepričati, naj v interesu univerze ta položaj prevzamem jaz. Še dopoldne volilnega dne sem se obotavljal in hotel odstopiti od kandidature. Nobenega odnosa nisem imel do merodajnih vladnih in partijskih mest, sam nisem bil niti član partije niti se nisem kakorkoli politično udeleževal. Tako tudi ni bilo gotovo, ali me bodo tam, kjer se je skoncentrirala politična moč, poslušali glede tega, kar mi lebdelo pred očmi kot nujnost in naloga. Prav tako je bilo negotovo, do kod me bo univerza sama po sebi spremljala, da bi našla in izvirneje oblikovala svoje bistvo. To nalogo sem javno predložil že v svojem nastopnem govoru poleti 1929.

Uvodni stavki nastopnega govora *Kaj je metafizika?* se glase: »Mi vprašujemo, *tu* in *zdaj*, za *nas*. Našo tubit – v skupnosti raziskovalcev, učiteljev in študentov – določa *znanost*. Kaj bistvenega se godi z nami v temelju bivanja,⁴ kolikor je znanost postala naša *strast*? – Območja znanosti so daleč vsaksebi. Način obravnave njenih predmetov je v temelju različn. To razpadlo mnogoterost disciplin danes drži skupaj le še tehnična organizacija univerz in fakultet, v enem pomenu jo vzdržuje praktična postavitve namena strok. Zato pa je odmrlo koreninjenje znanosti v njenem bistvenem temelju.«⁵ Ta govor je bil 1933. leta že preveden v francoščino, italijanščino, španščino in japonščino.

Povsod so lahko vedeli, kako sem mislil o nemški univerzi in kaj sem imel za njeno najbolj nujno stisko. Obnovila naj bi se iz svojega bistvenega temelja, ki je ravno bistveni temelj znanosti, namreč iz bistva resnice same, namesto da vztraja v tehnični, organizacijsko-institucionalni navidezni enotnosti, naj bi ponovno osvojila izvorno živo enotnost vprašujočih in vedečih.

O bistvu resnice sem 1930. leta govoril v predavanju, ga do 1932. leta na več mestih v Nemčiji celo ponavljal, bilo je znano v razmnoženih zapiskih. V tisku se je predavanje pojavilo šele leta 1943. Istočasno s tem predava-

³ Joseph Sauer, 1872–1942; papeški prelat; profesor krščanske arheologije in umetnostne zgodovine, rektor freiburške univerze 1932/1933.

⁴ Besedo bivanje – kolikor jo uporabljamo – razumemo v smislu *prebivanja*.

⁵ Prim.: Marin Heidegger, *Izbrane razprave*, str. 115/116. Prev. Ivan Urbančič, CZ 1967.

vanjem sem imel dvourna predavanja o grškem pojmu resnice; razlagal sem po poti Platonove prispodobe o votlini. To predavanje sem med svojim rektoratom v zimskem semestru 1933/34 ponovil in dopolnil z dobro obiskanim seminarjem *Narod in znanost*.⁶ Razlaga prispodobe o votlini je bila natisnjena šele 1942. leta⁷ z naslovom *Platonov nauk o resnici*.⁸ Omenjanje in obravnavanje tega spisa je partija prepovedala, prepovedala pa je tudi tiskanje separatov in knjigotrško distribucijo.

Da sem se do zadnjega dne obotavljal prevzeti rektorat, je povzročilo védenje, da bom s svojo namero nujno prišel v dvojno opozicijo, proti »novemu« in proti »staremu«. »Novo« je medtem nastopilo v podobi »politične znanosti«, katere ideja temelji na popačenju bistva resnice. »Staro« je bilo prizadevanje, da ostaneš pri »stroki«, zahtevaš njeno napredovanje, jo uporabljaš pri pouku, vsak premislek o bistvenih osnovah pa odkloniš kot abstraktnofilozofski – ali pa ga kot zunanji okras vendarle dopuščaš, a ga kot premisleka ne izvršuješ, ne misliš *iz tega izvrševanja* in nisi poslušen univerzi.⁹

Tako je obstajala nevarnost, da bo moj poskus na enak način pobijalo in onemogočalo tako »novo« kot tudi »staro«, ki sta bila v medsebojnem sporu. Ob prevzetju rektorata seveda *še nisem videl in nisem mogel pričakovati* tega, kar se je zgodilo v teku prvega semestra: da sta se novo in staro končno složno ujela, da bi ohromila moje napore in me končno izključila.

Navkljub dvojni ogroženosti moje namere izvorne utemeljitve bistva univerze sem se končno, po pritisku mnogih univerzitetnih kolegov, še zlasti pa odstavljenega rektorja v. Möllendorfa in predhodnjega rektorja in takrat-

⁶ Volk und Wissenschaft.

⁷ V: Jahrbuch für geistige Überlieferung II.

⁸ Platons Lehre von der Wahrheit. Prim.: Phainomena 2, Ljubljana, 1991, prev. Dean Komel.

⁹ V. originalu: »Das »Neue« war inzwischen aufgetreten in der Gestalt der »politischen Wissenschaft«, deren Idee auf einer Verfälschung des Wesens der Wahrheit gründet. Das »Alte« war das Bestreben, beim »Fach« zu bleiben und dessen Fortschritte zu fördern und im Unterricht nutzbar zu machen, jede Besinnung auf die Wesensgrundlagen als abstraktphilosophisch abzulehnen oder allenfalls doch nur als äußere Verzierung zuzulassen, nicht aber als Besinnung zu vollziehen und *aus diesem Vollzug* zu denken und zur Universität zu gehören.«

nega prorektorja Sauerja, odločil, da bom položaj prevzel, predvsem zaradi možnosti, ki jo je uveljavil kolega Sauer, da bo v primeru moje odklonitve, rektor univerzi postavljen od zunaj.

Kar me je potemtakem v celoti pripravilo za prevzem rektorata, je bilo troje: 1. Takrat sem v gibanju, ki je prišlo do moči, videl možnost notranjega zbiranja in obnove naroda in pot, da najdemo k zgodovinsko-zahodni določenosti [Bestimmung]. Verjel sem, da bi samo obnavljajoča se univerza lahko bila sopoklicana mero-dajno součinkovati pri notranjem zbranju naroda.

2. Zato sem v rektoratu videl možnost privedi vse sposobne sile – ne glede na partijsko pripadnost in partijsko doktrino – k procesu premisleka in obnove, okrepitve in zagotavljanja vpliva teh sil.

3. Upal sem, da se bom na ta način lahko zoperstavil prodiranju neprimernih ljudi, grozeči prevladi partijskega aparata in partijske doktrine.

246 Dejstvo je, da se je že takrat razšopirilo veliko manjvrednega in nesposobnega, veliko egoističnega in zavistnega. Toda to je bilo zame spričo celotnega položaja našega naroda ravno razlog več, da poskusim spraviti v igro sposobne sile in bistvene cilje. Gotovo je bilo udobneje ostati ob strani, vihati nos nad »nemogočimi ljudmi« in brez pogleda na zgodovinski položaj Zahoda hvaliti dozdejšnje. Kako sem že takrat gledal na zgodovinski položaj, naj pojasnim z opozorilom. Leta 1930 je izšel spis Ernsta Jüngerja *Totalna mobilizacija*,¹⁰ v tem spisu so se naznanjale osnovne poteze knjige *Delavec*,¹¹ ki je izšla 1932. leta. V majhnem krogu sem takrat s svojim asistentom Brockom¹² razpravljaj o teh spisih, poskušal sem pokazati, kako v njih spregovarja bistveno razumevanje Nietzschejeve metafizike, kolikor sta v horizontu te metafizike videni in predvideni zgodovina in sedanost Zahoda. Iz teh spisov, in še bistveneje: misleč iz njune osnove, smo mislili

¹⁰ Die totale Mobilmachung.

¹¹ Der Arbeiter.

¹² Dr. Werner Brock je bil v letih 1931–1933 Heideggrov asistent, z njegovo pomočjo je emigriral v Anglijo (Cambridge). Glej tudi opombo št. 3 k Jaspersovemu pismu Heideggro (št. 126) 6. 2. 1949.

prihajajoče, tj., hkrati smo ga poskušali pričakati v spoprijemu. Tudi mnogo drugih je takrat bralo ta spisa; odložili so ju s premnogim drugim, prav tako zanimivim, kar so prebirali, pa ga niso dojeli v njegovi daljnosežnosti. Pozimi 1939/40 sem s krogom kolegov še enkrat, le delno pretresel Jüngerjevo knjigo *Delavec* in spoznal, kako so bile te misli še takrat tuje in so spravljale v začudenje, dokler jih niso potrdila »dejstva«. Kar Ernst Jünger misli z mislijo vladavine in likom delavca ter vidi v luči te misli, je univerzalna vladavina volje do moči znotraj planetarno videne zgodovine. V tej dejanskosti je danes vse, pa naj se imenuje komunizem ali fašizem ali svetovna demokracija.

Iz te dejanskosti volje do moči sem že takrat videl, kaj je. To dejanskost volje do moči je mogoče v Nietzschejevem smislu izreči s stavkom: »Bog je mrtev«. ¹³ Ta stavek sem v svojem rektorskem govoru navedel z bistvenimi razlogi. Stavek nima nič s trditvami ordinarnega ateizma. Pomeni: nadčutni svet, še zlasti svet krščanskega boga, je v zgodovini izgubil svojo učinkujočo moč. (Prim. moje predavanje 1943. leta o Nietzschejevem reku »Bog je mrtev«.) Bi bila prva svetovna vojna mogoča, če bi bilo drugače? In končno, bi bila, če bi bilo drugače, možna druga svetovna vojna?

247

Ali to torej ni bil zadostni temelj in bistvena nuja, da v izvirnejšem premisleku mislimo v smeri prevlade metafizike volje do moči, tj., da pričnemo spoprijem z zahodnim mišljenjem s povratkom na njegovo začetje? Ali to torej ni bil zadostni temelj in bistvena nuja, da poskusimo za ta premislek duha Zahoda pri nas Nemcih obuditi tisti kraj, ki je veljal za sedež negovanja védenja in spoznanja – nemško univerzo?

Prav gotovo je na mestu argument zoper tok zgodovine, ki začenja z besedami: »Kaj bi se zgodilo, če ... in če ne bi ... « Toda vendarle smemo zastaviti vprašanje: Kaj bi se zgodilo in kaj bi preprečili, če bi se še 1933. leta dvignile vse sposobne sile, da bi počasi in s skrito povezanostjo zbistrile in ukrotile »gibanje«, ki je prišlo na oblast?

¹³ »Gott ist todt«.

Gotovo – vedno pridemo predaleč, če ljudje ljudem merijo in odmerjajo krivdo. Če pa že iščemo krivce in obsojamo, potem presodimo: Ali obstaja tudi krivda bistvenega zamujanja? Zakaj so tisti, ki so bili že takrat tako profetsko nadarjeni, da so vse to že videli prihajati – tako moder jaz nisem bil – čakali skoraj deset let, preden so se zla [das Unheil] lotili? Zakaj se tisti, ki so mislili, da vedo vse, niso dvignili takrat, 1933. leta, da bi vse, in to temeljito, usmerili v dobro?

Gotovo – zbiranje sposobnih sil bi bilo težko, težko bi bilo tudi počasno pridobivanje vpliva na celoto gibanja in njegovo pozicijo moči – toda nič težje kot to, kar nam je bilo naloženo kasneje.

S prevzemom rektorata sem tvegala poskus rešiti, zbistriti in učvrstiti pozitivno.

248 Moj namen nikoli ni bil le uresničevati partijske doktrine in ravnati po meri »ideje« »politične znanosti«. Prav tako pa dosedanjega nisem nameraval zgolj zagovarjati in vsega nivelizirati z golim posredovanjem, izravnavanjem ter ga držati v povprečnosti. Po mojem jasnem prepričanju so bile v igri preveč bistvene reči, ki so daleč prekašale vse, kar se je tikalo univerze.

Bilo pa mi je tudi jasno, da je pred vsem treba poudariti in potrditi pozitivne možnosti, ki sem jih takrat videl v gibanju, da pripravimo stvarno, in ne le faktično utemeljeno zbranje vseh sposobnih sil. Takojšnja in gola opozicija ne bi niti ustrezala mojemu takratnemu prepričanju (nikoli ni pomenila verovanje partiji), niti ne bi bila pametna.

Za mojo temeljno držo med rektoratom naj kot značilnost navedem naslednje:

1. Nikoli me ni nobena partijska izpostava povabila na kakršen koli političen posvet; takšnega sodelovanja tudi nikoli nisem iskal.
 2. Tudi sicer nisem vzdrževal nikakršnih osebnih ali političnih odnosov s partijskimi funkcionarji.
-

Namen in držo mojega rektorata izreka rektorski govor maja 1933.

Vsekakor pa je tu, kot pri vsaki izgovorjeni besedi, vse odvisno od razlage in pripravljenosti, da se spustimo k bistvenemu in da to sploh dobimo pred oči. Jedro rektorskega govora, ki je jasno že po obsegu, je obrazložitev bistva védenja in znanosti; na to bistvo naj bi univerzo utemeljili in na tem temelju naj bi kot nemška univerza uveljavila samo sebe v svojem bistvu.¹⁴ Obveznost védenja poleg delovne in obrambne obveznosti ni na tretjem mestu zato, ker je njima podrejena, temveč zato, ker je védenje tisto naj-samolastnejše in najvišje, na katerega se zbira bistvo univerze in tako tudi premišljanje.¹⁵ Kar se tiče prej imenovane delovne obveznosti, pa lahko le spomnimo na to, da je ta »služba« nastala in se izoblikovala iz nuje časa in iz volje mladine davno pred letom 1933.¹⁶ »Obrambne obveznosti« pa nisem imenoval niti v militarističnem¹⁷ niti v agresivnem smislu, temveč kot bran v samoobrambi [Wehr in der Notwehr].

¹⁴ V originalu: »Das Kernstück der Rektoratsrede, das sich schon dem Umfang nach kenntlich macht, ist die Darlegung des Wesens von Wissen und Wissenschaft, auf welches Wesen die Universität gegründet werden und auf welchem Grund sie sich als deutsche Universität selbst in ihrem Wesen behaupten soll.«

¹⁵ »Der Wissensdienst ist neben Arbeits- und Wehrdienst nicht deshalb an dritter Stelle genannt, weil er jenen nachgeordnet wird, sondern weil das Wissen das Eigentliche und Höchste ist, auf das sich das Wesen der Universität und darum die Besinnung sammelt.«

¹⁶ Prostovoljna delovna služba [Arbeitsdienst], je nastala 1926. leta iz gibanja mladinskih delovnih taborov, oz. gibanja za izobrazbo ljudstva v letih po koncu I. svetovne vojne, v katere so se združevali mladi, še zlasti v času naraščajoče brezposelnosti – 1929. leta: 3 100 000 nezaposlenih, 1931. leta: 4 058 000, 31. januarja 1933. leta: 6 013 612 nezaposlenih. Tako je delovna služba v času BRÜNINGOVE vlade zajela 100 000 ljudi (1932). Hitlerjeva vlada je to službo prevzela in preoblikovala, 1934. leta je bila opravljena delovna obveznost pogoj za vpis na univerzo, od 26. junija 1935 so uvedli polletno **delovno obveznost** [Reichsarbeitsdienst] za vse moške in ženske med 18. in 25. letom, ustanovili Organizacijo za delovno obveznost rajha, ki se je s civilnega območja vse bolj selila v vojaški aparat in sčasoma postala njegova podpora (gradbene enote Wehrmachta).

¹⁷ Po versajski pogodbi se je morala Nemčija obvezati, da bo postopoma demobilizirala svoje frontne čete, vojaška obveznost, vojaška akademija in generalštab so bili prepovedani, dovoljena je bila najemniška vojska (Reichswehr: 100 000 vojakov, 4000 častnikov in 15 000 marincev). Ker se mnogo oficirjev ni hotelo razorožiti, je nastalo več zvez prostovoljcev (Freikorps), iz katerih so kasneje nastale enote NSDAP in vojne sile (Wehrmacht).

Splošno obveznost služenja vojaškega roka je nacionalsocialistična Nemčija, *zoper* določila versajske pogodbe, ponovno uvedla 16. marca 1935.

Jedro govora pojasnjuje bistvo védenja, znanosti in znanstveno vnaprej oblikovanega poklica. Vsebinsko je treba poudariti štiri glavne momente:

1. Utemeljitev znanosti v izkušnji območja bistva njenih predmetnih področij.¹⁸

2. Bistvo resnice kot dopuščanje biti bivajočega, kot to je.

3. Obvarovanje izročila začetja zahodnega védenja v grštvu. (Prim. moje dveurno predavanje iz polctnega semestra 1932: *Začetje zahodne filozofije*.¹⁹)

4. Temu ustrezno: odgovornost Zahoda.

V vsem tem je odločno zavračanje ideje »politične znanosti«, ki jo je razglasil nacionalsocializem kot posuroveli nauk Nietzschejevega dojetja bistva resnice in spoznanja. Zavrnitev ideje »politične znanosti« je v govoru poleg tega jasno izrečena.

250

Drža premišljanja in vpraševanja sloni na »boju«. Vendar, kaj pomeni »boj« v govoru? Če se bistveno premisleka vrača na grško ἐπιστήμη in t. i. ἀλήθεια, potem lahko domnevamo, da tudi bistvo »boja« ni predstavljeno poljubno. »Boj« je mišljen v smislu Heraklitovega 53. fragmenta. Toda za razumetje tega pogosto imenovanega in prav tako pogosto zmotno tolmačenega reka je treba vnaprej upoštevati dvoje, kar sem že dovolj pogosto omenjal pri mojih predavanjih in vajah:

1. Beseda πόλεμος, s katero fragment pričenja, ne pomeni »vojne«, temveč to, kar pomeni beseda ἔρις, ki jo Heraklit uporablja v enakem pomenu. Toda kaj pomeni: »prepír« – vendar prepír ne kot pričkanje in zmerjanje in zgolj razdor, sploh pa ne z uporabo sile in pobijanem nasprotnika – temveč,

¹⁸ »Die Begründung der Wissenschaften in der Erfahrung des Wesensbereiches ihrer Sachgebiete.«

¹⁹ Der Anfang der abendländischen Philosophie (Anaximander und Parmenides). Predavanje je napovedano kot 35. zv. *Skupne izdaje*. Izd. Heinrich Hüni.

táko postavljanje-enega-iz-drugega [Aus-einander-setzung], da se ob tem bistvo teh, ki se spoprimejo, izstavi drugim in se tako pokaže in pride na plan in to pomeni grško: pride v neskrito in resnično. Ker je boj izmenično pripoznavajoč se izpostavljanje bistvenemu [dem Wesenhaften], zato je v govoru, ki vpraševanje in premišljanje opre na »boj«, vedno govor o »izpostavljenosti«. Da gre imenovano v smeri Heraklitovega reka, jasno priča rek sam. Upoštevati pa moramo le še nekaj drugega.

2. Ne le da ne smemo πόλεμος misliti kot vojno in stavka »Vojna je mati vsega«²⁰ kot dozdevno heraklitovega uporabiti še za to, da okličemo vojno in bitke za najvišji princip biti in vojaškost filozofsko upravičimo.

Predvsem in hkrati moramo upoštevati, da Heraklitov rek – citiran običajno – vse popači zato, ker je poneverjena celota reka in s tem to bistveno. V celoti se glasi:

»Spoprijem je sicer zasejanje vsega, od vsega pa tudi (in pred vsem) najvišje – očuvajoče – in sicer zato, ker enim dopušča, da se prikažejo kot bogovi, drugim pa kot ljudje, ker pusti ene stopiti na odprto kot služabnike, druge pa kot svobodne.«²¹ –

251

Bistvo πόλεμος je v δεικνύναι, kazati in ποιεῖν, pro-izvesti, grško: pre-staviti v odprti pogled. To je bistvo »boja«, mišljeno filozofsko, in govoru v povedano je mišljeno zgolj filozofsko.

Ta spoprijemajoči se premislek bistvenega območja se mora izvrševati v vsaki znanosti, sicer ostaja »znanost« brez vednosti. Iz takega premisleka celote znanosti se univerza sama, prek same sebe, privede na svoj bistveni temelj, ki je dostopen le védenju, ki ga sama neguje, zato tudi ni mogoče

²⁰ »Der Krieg ist der Vater aller Dinge.«

²¹ »Die Auseinandersetzung ist zwar von allem die Aussaat, von allem aber auch (und vor allem) das Höchste – Wahrende –, und zwar deshalb, weil sie die einen sich zeigen läßt als Götter, die anderen aber als Menschen, weil sie die einen hervorgehen läßt ins Offene als Knechte, die anderen aber als Freie.« Prim. tudi *Evropa in nemška filozofija*, Phainomena 11/12, str. 140.

njenega bistva določati od kod drugod, iz »politike« ali iz kakšnega drugega postavljanja cilja.

Temu temeljnemu dojemanju in temeljni drži ustrezno ima govor naslov: *Samouveljavitev nemške univerze*.²² Najmanj si jih je bilo na jasnem o tem, kaj je leta 1933 pomenil že sam ta naslov, ker se jih je le malo od teh, ki jih je naslov zadeval, potrudilo da so brez pristranskosti in zamegljevanja z govoričenjem jasno premislili, kaj je povedano.

Seveda »se« lahko ravna tudi drugače. Lahko se posloviš od razmišljanja in se držiš predstave, ki sploh ni daleč, da ima kmalu po nacionalističnem prevzemu oblasti na novo izvoljeni rektor govor o univerzi, govor pa »ta« nacionasocializem »zastopa«, tj., razglša idejo »politične znanosti«, ki mišljena grobo, pomeni: »Resnično je, kar koristi narodu.«²³ Iz tega sklepa, in sicer upravičeno, da je bistvo nemške univerze zatajeno v jedru in da jo uničujemo; zato bi se naslov moral raje glasiti *Samoobglavljenje nemške univerze*.²⁴ Tako lahko ravnamo, če zberemo dovolj nerazumnosti in nezmožnosti premisleka, dovolj udobnosti in bega v govoričenje, ko naberemo polno mero škodoželjnosti.

Pri razlagi govora *lahko* ravnamo tako neodgovorno; potem pa ni treba, da se izdajamo za tiste, ki odgovorno vedo za duha in dobrobit [das Heil] nemške univerze. Kajti, če mislimo tako površno in tako površno čvekamo v en dan, to morda odgovarja političnim metodam, nasprotuje pa najbolj notranjemu duhu stvarnosti [Sachlichkeit] mišljenja, saj smo si vendarle naložili, da moramo rešiti njegovega duha.

Tisti, ki jih je govor zadeval, ga niso razumeli; ne vsebinsko ne v tem oziru, da izreka tisto, kar mi je med uradovanjem dajalo vodilno nit za razlikovanje, kaj je bistveno in kaj manj bistveno ter le zunanje.

Partija in merodajna mesta so govor in s tem mojo držo sicer dojeli še

²² Die Selbstbehauptung der deutschen Universität.

²³ »Wahr ist, was dem Volke nützt.«

²⁴ Die Selbstenthauptung der deutschen Universität.

slabše, vendar so ju »razumeli« toliko, da so takoj začutili opozicijo. Minister Wacker²⁵ mi je po rektorskem kosilu še istega dne v »obraz« povedal svoje »mnenje« o slišnem govoru.

1. Da je to nekakršen »privatni nacionalsocializem«, ki se ogiba perspektivam partijskega programa.

2. Vse skupaj predvsem ni zgrajeno na rasni miselnosti.

3. Da on zavrnitve ideje »politične znanosti« ne more sprejeti, tudi če bi hotel priznati, da ta ideja še ni dovolj utemeljena.

To ministrovo zavzetje stališča ni bilo irelevantno, ker ga je takoj oznanil partijskim prijateljem, takratnemu okrožnemu vodji študentov Scheelu²⁶ in docentoma medicine v Frankfurtu, dr. Steinu in Kriecku.²⁷ Ti trije so namreč že od vsega začetka obvladovali Kulturno ministrstvo (Karlsruhe) in so imeli popolnoma v svojih rokah po sebi neškodljivega in dobrosrčnega visokošolskega referenta, ministrskega svetnika Fehrleja.

253

Malo po rektorski slavnosti so mi, ob moji prisotnosti v ministrstvu, namignili sledeče: 1. da v prihodnje pri takih slovesnostih ni zaželena prisotnost nadškofa; 2. da je moj nagovor pri mizi, po rektorski slovesnosti, spodrsrljaj, čisto odveč sem posebej povzdignil in poudaril kolega Sauerja s teološke fakultete, češ, kaj da mu dolgujem za svojo znanstveno akademsko izobrazbo.

²⁵ OTTO WACKER, roj. 1899; minister v vzgojnem ministrstvu rajha [Reichserziehungsministerium]; s položaja odstopil 1. septembra 1939.

²⁶ Glej opombo k Jaspersovemu pismu s 23. 8. 1933 (pismo 119, opomba št. 3).

²⁷ Ernst Krieck, 1882–1947; pedagog; po profesurah v Dortmundu in Frankfurtu (Main) kasneje, od 1934. leta, ordinarij v Heidelbergu, kjer ga je 1. 4. 1937. leta vzgojno ministrstvo rajha imenovalo za rektorja. V njegov rektorat na heidelberški univerzi je padla odpustitev Jaspersa, ki je bil konec poletnega semestra 1937. leta upokojen po Zakonu o ponovni vzpostavi uradništva (Gesetz zur Wiedersherstellung des Berufsbeamtentums), po 6. §., »zaradi poenostavitve uprave«, ker je bila njegova žena, Gertrud Jaspers, Judinja. Upokojitev je *de facto* pomenila prepoved poučevanja.

Da so v ministrstvu spregovorili o takih rečeh, ni bilo značilno le za držo ministrstva, temveč je kazalo, da sploh niso pri volji, da bi se lotili tega, kar sem si, pred vsemi pričkanji in razdori, za notranjo obnovo univerze prizadeval jaz.

Pred tem sem bil že nekaj tednov na položaju. Moje prvo uradno dejanje, na drugi dan rektorata, je bila prepoved izobešanja »judovskega plakata« v katerih koli prostorih, ki pripadajo univerzi. Plakat je že bil izobešen na vseh nemških univerzah. Vodji študentov sem pojasnil, da dokler bom rektor jaz, za plakat na univerzi ne bo prostora. Vodja študentov z dvema spremljevalcema se je umaknil s pripombo, da bo to prepoved javil vodstvu študentov rajha. Približno osem dni zatem je sledil telefonski klic SA²⁸-jevskega visokošolskega urada in najvišjega vodstva SA, SA-jevskega vodje grupe dr. Baumanna. Zahteval je izobešenje judovskega plakata. Če tega ne bi hotel storiti, naj računam z odstavitvijo, če ne sploh z zaprtjem univerze. Še naprej sem to zavračal. Minister Wacker je pojasnil, da proti SA ne more nič storiti, SA je takrat imela vlogo, ki jo je kasneje prevzel SS.²⁹

254

Omenjeni dogodek je bil le prvi znak stanja, ki je med rektorskim letom vse jasneje izstopalo: najrazličnejše skupine politične moči in interesne skupnosti so posegale v univerzo s pretenzijami in zahtevami; ministrstvo je pogosto igralo le stransko vlogo in je bilo poleg tega zaposleno s tem, da si je zagotavljalo svojo neodvisnost od Berlina. Povsod so potekali boji moči, katerih igralci so se za univerzo zanimali le toliko, kolikor so jo videli kot ustanovo, kolikor je zbor študentov ali docentov predstavljal kak faktor moči. Poleg tega so poklicne skupine zdravnikov, sodnikov in učiteljev oznanile politične zahteve in zahtevale odstranitev profesorjev, ki so bili zanje neustrezni in sumljivi.

²⁸ SA, okrajšava za Sturmabteilung (politična bojna grupa nacionalsocialistične delavske partije Nemčije, Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP), uniformirana in oborožena, izšla iz zvez prostovoljcev (Freikorps), bila prvotno zadožena za varnost v dvoranah (1921), večkrat reformirana.

²⁹ SS, okrajšava za Schutzstaffel (zloglasna bojna enota NSDAP). Sprva enota za Hitlerjevo osebno varstvo (1925), vodena po principu najstrožjega biologističnega izbora pripadnikov. Po 30.6.1934 vse bolj pridobiva na moči, prevzame vlogo SA, potencira ekstremno rasno ideologijo, antikrščastvo, antijudovstvo.

Atmosfera zmede, ki je obvladovala vse, ni ponujala nikakršne možnosti, da bi lahko izvrševal tisto prizadevanje, za katero mi je edinole šlo in zavoljo katerega sem ta položaj prevzel, ali pa nanj vsaj opozarjal: premislek obdržanja védenja in bistva poučevanja.³⁰ Poletni semester je potekel, zapravljen je bil s pretresanjem kadrovskih in institucionalnih vprašanj.

Edino plodno, a le v negativnem smislu, je bilo, da sem pri »očiščevalni akciji«, ki je pogosto grozila, da bo prestopila cilje in omejitve, lahko preprečeval nepravilnosti in oškodovanje univerze in kolegov.

Storitve zgolj preprečevalnega dela se niso pokazale in tudi ni bilo nujno, da bi kolegi o tem kaj izvedeli. Ugledni in zaslužni kolegi s pravne, medicinske in naravoslovnih fakultet bi bili začudeni, če bi slišali, kaj jim je bilo takrat namenjeno.

V prvih tednih mojega uradovanja so mi sporočili, da se ministru zdi pomembno, da rektorji pripadajo partiji. Nekega dne so se takratni okrožni vodja dr. Kerber, namestnik okrožnega vodje in še tretji član okrožnega vodstva pojavili pri meni v rektoratu, da bi me povabili v partijo. Le v interesu univerze, ki v politični igri sil ni imela nobene teže, sem jaz, ki pred tem nikoli nisem pripadal kakšni politični partiji, sprejel povabilo, ampak tudi to z izrecno imenovanim pogojem, da osebno, sploh pa ne kot rektor, nikoli ne bom prevzel kakšnega partijskega položaja ali opravljal kakršne koli partijske dejavnosti. Tega pogoja sem se držal, kar ni bilo težko, saj sem od odstopa svojega rektorata spomladi 1934 (primerjaj spodaj) veljal za politično nezanesljivega in bil iz leta v leto vse bolj nadzorovan.

Vstop v partijo je ostal formalnost, ker partijsko vodstvo ni mislilo na to, da bi me pozivalo k svojim posvetom o vprašanih univerze, kulture in vzgoje. Med mojim celotnim rektoratom nikoli nisem sodeloval na nobenem po-

³⁰ »Diese alles beherrschende Atmosphäre der Wirmis bot keine Möglichkeit, diejenigen Bemühungen, an denen mir einzig lag und deretwegen ich das Amt übernommen hatte, zu pflegen oder auch nur zur Kenntnis zu bringen: die Besinnung auf die Wissenshaltung und auf das Wesen des Lehrens.«

svetu ali pogovorih ali celo sklepinih izjavah partijskega vodstva in različnih partijskih organov. Univerza je ostala sumljiva, obenem pa so jo hoteli izrabiti v namene kulturne propagande.

Sam sem bil vsak dan bolj zaposlen z rečmi, ki sem jih z ozirom na mojo pravo namero moral imeti za nepomembne. Formalno opravljanje takšnih praznih uradniških poslov ne le, da me ni zanimalo, bil sem tudi neizkušen, saj sem pred tem odklonil vsak akademski položaj in sem bil torej novinec. Temu se je pridružila še nevšečna okoliščina, da je bil tudi predstojnik sekretarjata na položaju od pred kratkim in je bil prav tako neizkušen v zadevah univerze. Tako se je zgodilo marsikaj nezadostnega, nepravilnega in nepredvidnega, kar je, kot se je zdelo, edino zaposlovalo kolege. Rektorski govor je bil govorjen vetru in pozabljen dan po rektorski slovesnosti; med celotnim rektoratom od kolegov z nobene strani ni prišlo do kakršne koli diskusije [Aussprache] o govoru. Gibali so se v desetletja utečenih tirnicah fakultetne politike.

256 Vso to zmešnjavo in v njej pojavljajočo se premoč nebitvenega bi še bilo mogoče prenesti, če se v teku poletnega semestra 1933 za univerzo ne bi vse jasneje oglašali dve nevarnosti.

Ob predavanju o bistvu znanosti na heidelberški univerzi sem tam od dr. Steina in Scheela izvedel o načrtih za novo zasedbo različnih kateder v Freiburgu. Univerzo naj bi osvojili zanesljivi tovariši partije in tako ustvarili možnost, da bi predvsem dekanate ustrezno zasedli s partijskimi tovariši. Uveljavil se je nazor, da zdaj, kot prvo, pri zasedanju teh mest nista več tako važna znanstveni pomen in prikladnost akademskega učitelja kot politična zanesljivost in aktivistična udarnost. Tudi ob teh izjavah in namerah se je spet pokazalo, da se je v Heidelbergu in Karlsruheu okreпил Krieckov vpliv iz Frankfurta. V Karlsruheu so mi namignili, da je neznosno, da puščam dosedanje dekane. Fakultete potrebujejo nacionalsocialistično vodstvo. Treba je bilo torej ravnati na ustrezen način, da bi preprečili to ogroženost samolastnega bistva univerze.

Druga nevarnost je grozila od zunaj, kar se je v poletnem semestru dalo

razpoznati na konferenci rektorjev v Erfurtu. Bila je v prizadevanjih, da bi se poklicnim stanovom zdravnikov, sodnikov in učiteljev, njihovim zahtevam in potrebam dovolilo odločati o celotni učni dejavnosti fakultet in tako univerzo dokončno razbilo na poklicne šole. S tem ni bila ogrožena le notranja enotnost univerze, temveč tudi temeljni način akademskega pouka, tj. tisto, kar sem poskušal rešiti prek obnove. Le njemu na ljubo sem prevzel rektorat.³¹

Obema grozečima nevarnostima, heidelberški in tendenci po poklicnih šolah, sem se skušal upreti s predlogom spremembe statuta. Omogočila naj bi dekanate tako zasesti, da bi lahko rešil bistvo fakultet in enotnost univerze. Nagib za spremembo statuta nikakor ni bil prevratniški in novotaristični gon po udejstvovanju, temveč vpogled v imenovani nevarnosti, ki glede na razporeditev in način igre političnih sil nikakor nista bili zgolj umišljeni.

Na univerzi, kjer so vedno bolj enostransko zijali v dosedanje, so na spremembo statuta gledali le institucionalno in juristično; obenem so novo zasedbo dekanatov ocenjevali le z gledišča osebnih napredovanj in nazadovanj.

Za dekane sem v zimskem semestru 1933/34 imenoval kolege, ki si v znanstvenem svetu in v svoji stroki niso ustvarili imena le po moji osebni, temveč po splošni sodbi in so obenem jamčili, da bodo, vsak na svoj način, v sredo fakultetnega dela postavili duha znanosti. Nihče od dekanov ni bil partijec. Vpliv partijskih funkcionarjev je bil izključen. Obstajalo je upanje, da bomo na fakultetah obdržali in poživili izročilo znanstvenega duha.

Izteklo pa se je drugače. Vse upanje je padlo v vodo. Vsak trud za samostalnost [das Eigentliche] je bil zaman.

Nenavadno znanjenje za zimski semester 33/34 je bil Todtnauberški tabor, ki naj bi docente in študente pripravil na pravo semestrsko delo, razjasnil moje dojemanje bistva znanosti in znanstvenega dela in ga obenem pojasnil in pretresel.

³¹ »Nicht nur die innere Einheit der Universität, sondern auch die Grundart der akademischen Lehre waren dadurch bedroht, d. h. dasjenige, was ich durch eine Erneuerung zu retten versuchte, um dessentwillen ich einzig das Rektorat übernommen hatte.«

Izbor udeležencev tabora *ni* sledil vidikom partijske pripadnosti in delovanju v smislu nacionalsocializma. Potem ko je Karlsruhe spoznal načrt za tabor, je iz Heidelberga kmalu prišla izrecna prošnja, ali bi tudi oni smeli poslati nekaj udeležencev; obenem se je Heidelberg sporazumel s Kielom. S predavanjem o univerzi in znanosti sem poskusil pojasniti jedro rektorskega govora in predirljiveje predstaviti nalogo univerze z ozirom na prej imenovani nevarnosti. Takoj je prišlo do plodnih razgovorov v posameznih skupinah o védenju in znanosti, védenju in verovanju, verovanju in svetovnem nazoru. Zjutraj drugega dne sta se nenadoma nenajavljena v avtomobilu pojavila okrožni vodja študentov Scheel in dr. Stein in se žolčno pogovarjala s heidelberškimi udeleženci kampa, katerih »funkcija« je počasi postajala jasna. Dr. Stein je prosil, ali sme predavati. Govoril je o rasi in rasnem principu. Predavanje so udeleženci tabora vzeli na znanje, a ga niso še nadalje pretresali. Heidelberška grupa je imela nalogo razbiti tabor. V resnici pa ni šlo za tabor, ampak za freiburško univerzo, saj njenih fakultet naj ne bi vodili partijski tovariši. Prišlo je do nerazvescljivih, deloma bolečih dogodkov, ki pa sem jih moral sprejeti, da mi ne bi celotni zimski semester že vnaprej propadel. Morda bi bilo pravilneje, če bi že takrat odstopil. Toda takrat še nisem računal s tem, kar je kmalu prišlo na dan. Zastrilo se je nasprotovanje tako ministra in heidelberške grupe, ki ga je določala, kot tudi kolegov.

Četudi se je minister formalno strinjal z novo zasedbo dekanatov, se mu je vendarle zdelo čudno: ne le, da tega mesta ni zasedel noben partijski tovariš, ampak sem si za dekana medicinske univerze celo upal imenovati moža, ki ga je minister pred pol leta zavrnil kot nesprejemljivega za položaj rektorja. Poleg tega je ministrstvo vse jasneje zahtevalo, da se na freiburški univerzi začne, veliko bolj resno kot dotlej, uveljavljati ideja politične znanosti.

V oči je bodlo, da so med zimskim semestrom tako iz kroga medicinske kot tudi s pravne fakultete večkrat sugerirali, naj se vendarle lotim premeščanja dekanov in kolega v Möllendorffa in Wolfa³² zamenjam z drugima. Te želje sem zvedel na spore in rivalitete znotraj obeh fakultet in jih nisem več

³² ERICK WOLF, 1902, pravnik, prof. v Freiburgu, nanj je vplival K. Barth, ukvarjal se je s filozofijo prava in cerkvenim pravom.

upošteval, vse dokler me niso v pozni zimi, proti koncu semestra 33/34, povabili v Karlsruhe, kjer mi je ministrski svetnik Fehrle v prisotnosti okrožnega vodje študentov Scheela razkril, da si minister želi, da razrešim dekana v. Möllendorffa in Wolfa.

Takoj sem izjavil, da tega nikakor ne bom storil in da nikakor ne morem ne osebno ne stvarno odgovarjati za tako zamenjavo. Če pa minister vztraja pri svoji zahtevi, mi ne ostane nič drugega, kot da iz protesta do te neupravičene zahteve odstopim. Gospod Fehrle mi je potem rekel, da je še zlasti glede kolega Wolfa želja juristične fakultete, da bi bil dekanat zaseden drugače. Na to sem odvrnil, da odstopam in prosim za pogovor z ministrom. Med mojo izjavo se je obraz okrožnega vodje študentov Scheela režavo razpoategnil. Po tej poti so dosegli, kar so hoteli. Enoznačno pa se je tudi zjasnilo, da se univerzitetni krogi, ki so bili ogorčeni nad vsem, kar je dišalo po nacionalsocializmu, niso ogibali konspiriranju z ministrstvom in skupino, ki ga je določala, le da bi me izrinili s položaja.

V pogovoru z ministrom, ki je mojo demisijo takoj sprejel, je postalo jasno, da obstoji nepremostljiv razpor med nacionalsocialističnim dojemanjem univerze in znanosti ter mojim. Minister je pojasnil, da vsekakor ne želi, da bi to nasprotje, ki verjetno temelji na nezdružljivosti moje filozofije z nacionalsocialističnim svetovnim nazorom, prišlo v javnost kot konflikt freiburške univerze z ministrstvom. Odvrnil sem, da že zato ne morem biti zainteresiran za kaj takega, ker je univerza z ministrstvom enotna in mi ni do tega, da bi s konfliktom svojo osebo izpostavljal javnim natolcevanjem. Minister je odvrnil, da mi je prepuščeno, da po odstopu od rektorata, ki naj ne bi še posebej bil v oči, pač ravnam tako, kot se mi zdi nujno.

Tako sem tudi ravnal, s tem ko sem odklonil, da bi pri predaji rektorata, ki je sledila, na tradicionalen način sodeloval kot odhajajoči rektor, in podal poročilo. Tudi na univerzi so razumeli to zavrnitev in me kot poslavljajočega se rektorja, seveda niso povabili k nadaljnjim posvetom kot je bilo to v navadi pred in po tem. Česa takega tudi nikoli nisem pričakoval.

Od aprila 1934 sem živel zunaj univerze; nisem se več brigal za »dogodke«, temveč sem poskušal po svojih močeh izpolniti najnujnejše učne obvez-

nosti. Toda tudi poučevanje je bilo v naslednjih letih bolj samogovor bistvenega mišljenja s samim seboj. Morda je sem ter tja še zadevalo in budilo ljudi, ni pa se več oblikovalo v nastajajoči sklad ubranega [bestimmt] zadržanja, iz katerega bi spet lahko izrasla izvornost [Ursprüngliches].

Primer rektorata v letih 33/34, sam zase brez pomena, je verjetno znamenje za metafizično stanje bistva znanosti, ki je ni mogoče več določati prek poskusov obnove in je v njeni spremembi bistva postavljati v čisto tehniko.* To sem spoznal šele v naslednjih letih (prim. *Utemeljitev novoveške slike sveta prek metafizike*).³³ Rektorat je bil poskus, da bi v »gibanju«, ki je prišlo do moči, ne glede na vse njegove pomankljivosti in grobosti, videli to, kar sega daleč čezenj, kar bi nekega dne morda lahko privedlo do zbranja na zahodno zgodovinsko bistvo nemškosti.³⁴ Nikakor nočem tajiti, da sem takrat verjel v tako možnost in sem se zato odpovedal najbolj lastnemu [eigesten] poklicu mišljenja zavoljo uradniškega delovanja. Nikakor nočem zmanjševati tega, kar je povzročilo [moje] lastne pomanjkljivosti na položaju. Toda s to perspektivo ne zadenemo bistvenega, ki me je določilo za prevzem položaja. Različne obsodbe tega rektorata so v horizontu običajnega akademskega obrata po svoje lahko pravilne in upravičene, vendar nikoli ne zadenejo bistvenega. Danes obstaja še manj možnosti kot takrat, da bi zaslepljenim očem odprli obzorje bistvenega.

260

Bistveno je, da smo nastanjeni v sredi dovrševanja nihilizma, da je Bog »mrtev« in vsak prostor-čas za božjost zaprt. Da pa se kljub temu preboletje nihilizma naznanja v pesnečem mislenju in petju nemškosti, katere pesnjene so Nemci doumeli še najmanj, zato ker so se hoteli ravnati po merilih nihilizma, ki jih obdaja, in niso spoznali bistva zgodovinske samouveljavitve.³⁵

* »Der für sich bedeutungslose Fall des Rektorats 1933/34 ist wohl ein Anzeichen für den metaphysischen Wesenzustand der Wissenschaft, die nicht mehr durch Erneuerungsversuche bestimmt und in ihrer Wesensveränderung in reine Technik aufgehalten werden kann.«

³³ Die Begründung des neuzeitlichen Weltbildes durch die Metaphysik.

³⁴ »Das Rektorat war ein Versuch, in der zur Macht gelangten »Bewegung« über alle ihre Unzulänglichkeiten und Grobheiten hinweg das Weithinausreichende zu sehen, das vielleicht eine Sammlung auf das abendländisch geschichtliche Wesen des Deutschen eines Tages bringen könnte.«

³⁵ »Das Wesentliche ist, daß wir mitten in der Vollendung des Nihilismus stehen, daß Gott

Čas po rektoratu

Za tiste, ki jim je všeč, da strmijo v to, kar je po njihovi sodbi v mojem rektoratu napačno, in le zanje, bom naštel, kar sledi. Na sebi vzeto je tako bez pomena kot neplodno brodenje v preteklih poskusih in ukrepah, ki so znotraj celotnega gibanja planetarne volje do moči tako neznatni, da jih ne smemo imenovati niti drobcene.

Spomladi 1934. leta sem si bil na jasnem glede možnih posledic odstopa s položaja; to mi je bilo popolnoma jasno po 30. juniju istega leta.³⁶ Kdor je po tem času še prevzel kak položaj v vodstvu univerze, je lahko enoznačno vedel, s kom ima opravka.

Kako so moj rektorat kasneje ocenili partija in ministrstvo, zveza docentov in študentov, je zapisano v ugotovitvi, ki jo je raznašal tisk, ko je položaj

»todt« ist und jeder Zeit-Raum für die Gottheit verschüttet. Daß sich gleichwohl die Verwindung des Nihilismus ankündigt im dichtenden Denken und Singen des Deutschen, welches Dichten freilich die Deutschen noch am wenigsten vernahmten, weil sie darauf trachteten, sich nach Maßstäben des sie umgebenden Nihilismus einzurichten und das Wesen einer geschichtlichen Selbstbehauptung zu verkennen.«

³⁶ Heidegger ima v mislih t. i. »Röhmov puč«: ERNST RÖHM (roj. 28.11.1887. leta, od. 1906. do 1923. leta vojak, 1919. leta pripadnik prostovoljcev (Freikorps), 1921. leta častnik generalštaba v Münchnu, 1923. leta odpuščen iz vojske zaradi sodelovanja pri *HITLERJEVEM PUČU*, do 1928. do 1930. leta častnik generalštaba bolivijske vojske; od 1930 član NSDAP, 1931 šef štaba SA, 1933–34 minister rajha »brez listnice«, umorjen 1.7. 1934 v Stadelheimu pri Münchnu.

V času njegovega vodstva odredi SA zelo narasejo (s 77 000 pripadnikov 1931. leta na 700 000 1933. leta), razširi se misel o socialnem preoblikovanju Nemčije. RÖHM je bil pripadnik anti-kapitalističnega krila NSDAP, njegove zahteve po spremembi SA v »narodno milico« (združitev v vojsko) – želel je obdržati privilegije SA – in o »drugi, socialni revoluciji« (Hitler po prevzemu oblasti razglasi, da je nacionalno-socialistična revolucija končana) – pripeljejo do interesnega boja SA z drugimi partijskimi organizacijami (SS) in konservativnim vodstvom vojske.

Sum, ki ga sprovcirajo lažne vesti o puču (iz vrst SS), ki da ga pripravlja SA pod RÖHMovim poveljstvom, je A. HITLER 30.6., 1.7.1934 na zborovanju vodij SA v Bad Wiesseeju, izrabil kot pretvezo za likvidacijo celotnega vodstva SA in drugih nezaželenih oseb (npr. K. v. SCHLEICHERJA, zadnjega kanclerja (1932–33); dveh sodelavcev podkanclerja VON PAPENA; nekdanjega bavarskega državnega sekretarja (iz časa Hitlerjevega puča (1923)) KAHRA in G. STRASSERJA, bivšega organizacijskega vodjo NSDAP; vodjo Katoliške akcije E. v. KLAUSENERJA, generala v. BREDOWA, etc., vsega skupaj 80 do 100 oseb. 3. julija 1934 je likvidacije opravičil zakon, ki ga je podpisal predsednik rajha v. HINDENBURG kot obrambo države, 13. julija 1934 je Hitler v

prevzel moj naslednik. Po njej je bil šele ta naslednik³⁷ prvi nacionalsocialistični rektor freiburške univerze, ki je kot frontni vojak jamčil za bojevniško-vojaškega duha in njegovo razširjanje na univerzi.

Mene so začeli sumničiti, kar se je izrodilo vse do psovanja. Za dokaz zadostuje, če opozorimo na letnike takrat ustanovljenega časopisa E. Krieka: ³⁸ *Volk im Werden*.³⁹ Komajda da je izšla številka tega časopisa, v katerem ne bi odprta ali skrita, nesmiselna polcmika poniževala moje filozofije. Ker se vse do danes nisem brigal za to gonjo in se nikoli nisem spuščal v ovržbe, se je bes tistih, ki jih zaradi njihove bornosti nikoli nisem zares napadel, stopnjeval. V malo drugačni formi je poskrbel za isti posel sumničenja v svojem vzgojnem časopisu A. Baeumler⁴⁰ po nalogu urada Rosenberg. Časopis je služil kot uvodni del časopisa Hitlerjugend: *Wille und Macht*.⁴¹ Moj rektorski govor, ki se je medtem pojavil v tisku, je postal priljubljen cilj polemike v taborih docentov. (Potrjujejo: H. G. Gadamer, Gerh. Krüger,⁴² W. Bröcker.⁴³)

govoru tarnal o »homoseksualnih nagnjenjih RÖHMA in drugih vodij SA«. SA je bila za zmeraj vzeta moč, začel se je vzpon SS, ki je bil kot elitna formacija partije pod neposredno HITLERJEVO komando. (1932. leta: 52 000 članov, 1933. leta: 209 000.)

³⁷ Eduard Kern, 1887–1972, jurist. 1934. leta Heideggrov naslednik na položaju rektorja. 1946. leta ponovno zasedel svojo katedro v Tübingenu.

³⁸ Kriek se je odločno udeleževal *uistousmerjanja* [Gleichschaltung] nemške univerze. Bil je, poleg Alfreda Baeumlerja najvplivnejši pedagog nacionalsocializma in je močno vplival na nacionalsocialistično filozofijo politike. Heideggrov že marca 1933 skeptični pogled na Krieka se je po načelnih konceptualnih spopadih obrnil proti Kulturpolitische delovni skupnosti nemških visokošolskih učiteljev (Kulturpolitische Arbeitsgemeinschaft Deutscher Hochschul-lehrer – KADH) in zaradi Kriekovih silovitih napadov v njegovem časopisu *Volk im Werden* (1934) prerasel v obojestransko neprikrito sovražno razmerje. O Heideggrovi filozofiji je Kriek pisal, da je »za nemški narod ferment razpada in razkroja«. Heidegger spada k tistim, »ki potihno pripravljajo uničenje nacionalnosocialističnega gibanja obnove«. Viri njegovega mišljenja »niso bili zmeraj germanski«. Njegovo mišljenje zrcali »nearijsko [artfremd] mišljenje Judov« in se že »brez tega ustvarjajočemu nemškemu človeku kaže kot nearijsko, življenju sovražno« (prim. *Volk im Werden*, 2. zvezek [1934] in 3. zvezek [1935].)

³⁹ *Nastajajoči narod*.

⁴⁰ Alfred Baeumler, 1887–1968; filozof; profesor v Dresdnu in Berlinu. – Identificiral se je z nacionasocializmom; *Problem iracionalnosti v estetiki in logiki 18. stoletja, vse do Kritike moči presodnosti*, (Das Irrationalitätsproblem in der Ästhetik und Logik des 18. Jahrhunderts bis zur Kritik der Urteilskraft), Halle, 1923.

⁴¹ *Volja in moč*.

Tudi predavanja, ki sem jih po 1934. letu dovolj poredko imel v čisto znanstvenih krogih, je imenovani partijski časopis takoj na odvraten način ozmerjal. Tedanja vodstva univerze so se vsakič le težko spravila pokonci, da so proti tej gonji kaj naredila. Predavanja, ki sem jih imel, so bila – 1935. leta: *O izvoru umetniškega dela*,⁴⁴ 1938. leta: *Utemeljitev novoveške slike sveta prek metafizike*, 1941. leta: *Hölderlinova himna ›Kot na praznik...‹*⁴⁵ in 1943. leta: *Hölderlinova spominska slovesnost*.⁴⁶

Napadi z vseh strani, ki so se raztegnili tudi na moja predavanja, so počasi imeli nameravan uspeh. V poletnem semestru 37 se je pri meni v seminarju pojavil in na njem sodeloval, neki dr. Hancke iz Berlina, zelo nadarjen in zainteresiran. Kmalu mi je priznal, da mi ne more več tajiti, da dela po nalogu dr. Scheela, ki je takrat vodil jugozahodni glavni odsek varnostne službe. Dr. Scheel ga je opozoril, da je moj rektorat pravi razlog za *ne-nacionalsocialistični* izgled in mlačno držo freiburške univerze. Tu si ne želim pripisovati nobenih zaslug. To omenjam le zato, da bi nakazal, da se je nasprotovanje, začeto 1933. leta, nadaljevalo in okrepiilo.

Taisti dr. Hancke mi je povedal, da v Varnostni službi⁴⁷ velja, da sodelujem z jezuiti. Res so bili na mojih predavanjih in seminarjih vse do zadnjega pripadniki katoliških redov (še zlasti jezuiti in frančiškani freiburške izpostave). Te gospodje so prav tako imeli možnost za sodelovanje pri in za spodbude z mojih vaj, kot drugi študirajoči. Jezuitski patri prof. Lotz, Rahner,⁴⁸ Huidobro⁴⁹ so bili vrsto semestrov člani mojeja višjega seminarja;

⁴² GERHARD KRÜGER, 1902, filozof, prof. v Münstru, Tübingenu in Frankfurtu, pisal filozofsko-zgod. dela (PLATON, KANT), izd. LEIBNIZOVIH del.

⁴³ WALTER BRÖCKER, 1902, filozof, od 1942. leta profesor v Kielu, ukvarjal se je predvsem z ARISTOTELOVO filozofijo.

⁴⁴ *Vom Ursprung des Kunstwerkes*. Prim.: *Izvir umetniškega dela*, prevedla Primož Kozak, *Perspektive* 2 (1961) 20, str. 1172–1184 in 3 (1962) 22, str. 155–172, in Ivo Urbančič, v: Martin Heidegger, *Izbrane razprave*, CZ 1967, str. 237–312.

⁴⁵ *Hölderlins Hymne ›Wie wenn am Feiertage...‹*.

⁴⁶ *Hölderlingedenkfeier*.

⁴⁷ Kratica SD, Sicherheitsdiens.

⁴⁸ KARL RAHNER, 1983–1943, jezuit, katoliški teolog, poskušal sintetizirati antropologijo in teologijo, oziroma katolicizem in moderno filozofijo, ki ji je ustvaril prostor znotraj katoliške

pogosto so bili v naši hiši. Njihove spise je treba le prebrati in razpoznali boste vpliv mojega mišljenja, ki ga tudi ne taje.

Tudi kasneje so se poizvedbe gestapa pri meni vezale izključno na katoliške člane mojega seminarja – P. Schumacherja, dr. Guggenbergerrja, dr. Bollingerja (v okviru Münchenske študentske akcije Scholl,⁵⁰ za katero so iskali eno žarišče v Freiburgu in v mojih predavanjih).

Že pred tem, po odstopu, niso odobraval, da sem prejšnjim učencem (ne-arijcem) dovolil obiskovati moja predavanja.

Znano je tudi, da so bili moji trije najspodobnejši učenci, ki so dodobra prekašali poprečje podmladka v filozofiji, leta in leta zapostavljeni, ker so bili Heideggrovi učenci (Gadamer, G. Krüger in Bröcker). Imenovali so jih šele takrat, ko niso več mogli zaobiti njihovih kvalifikacij in je bil škandal očiten.

264 Od 1938. leta je bilo omenjanje mojega imena v časopisih in revijah pa tudi obravnavanje mojih spisov, kolikor so ti lahko izhajali v novih izdajah, prepovedano. Na koncu so prepovedali tudi izid novih izdaj *Biti in časa* in knjige o Kantu, čeprav so založniki imeli papir že pripravljen.

Cerkve, njegovo delo je še zlasti posvečeno sistematični kritiki krščanske dogme, zanimal ga je tudi dialog z znanostjo in marksizmom. *Worte des Schweigens* (1938), *Geist in welt* (1939)...

⁴⁹ HUIDOBRO, VINCENTE GARCIA H. FERNANDES; 1893–1948, jezuit, čilski lirnik, APPOLINAIROV prijatelj (1917), soustanovitelj časopisa *Nord-Süd*, utemeljitelj »kreationizma«, veliko potoval po Evropi (1916–1945).

⁵⁰ HANS IN SOPHIA SCHOLL sta pripadala Münchenski študentski odporniški skupini „bela vrtnica« (Weiße Rose), s krščansko motivirano držo, šlo jim je za upor in moralično obnovo, na žalost pa so povezave z drugimi mesti in aktivni odpor obtičali v začetni fazi. Hans je študiral medicino, Sophia biologijo in filozofijo. Aretirali so ju na Münchenski univerzi pri razdeljevanju letakov, ki so obsojali Hitlerjevo oblast (18.2.1943); »Naš narod se bo vzdignil zoper nacionasocialistično podjarmljenje Evrope, ponovno, zvesto se bosta uveljavila svoboda in čast.« Sodišče ju je obsodilo na smrt in usmrtilo 22. februarja 1943. Usmrtili so tudi »mentorja« skupne, KARLA HUBERJA, profesorja glasbe in filozofije na Münchenski univerzi (13. 7. 1943) in še tri pripadnike skupine.

Kljub smrtnemu molku v lastni deželi so poskušali z mojim imenom zganjati propagando in me pripraviti, da bi predaval. Vsa taka potovanja-predavanja v Španijo, Portugalsko, Italijo, Madžarsko in Romunijo sem odklonil; nikoli se nisem udeleževal predavanj vojnih sil fakultete [Wehrmachtsvorträge] v Franciji.

Za način, kako so sodili in poskušali izključiti moje filozosko delo, naj govore naslednja dejstva:

1. Ob internacionalnem filozofskem kongresu v Pragi 1935. leta nisem pripadal nemški delegaciji, k udeležbi me sploh niso povabili.

2. Na enak način naj bi ostal izključen pri pariškem kongresu o Descartesu 1937. leta. To ravnanje proti meni je bilo v Parizu tako začudujuče, da se je kongresno vodstvo, po sorbonskem profesorju Bréhierju,⁵¹ na lastno pobudo pozanimalo, zakaj ne pripadam nemški delegaciji. Kongres me je hotel sam povabiti, naj predavam. Odvrnil sem, naj se o tem primeru pozanimajo v Berlinu, na vzgojnem ministrstvu rajha. Čez nekaj časa je prišla z Berlina zahteva, naj naknadno pristopim k delegaciji. Vse skupaj je potekalo v formi, ki mi ni omogočila, da bi šel z nemško delegacijo v Pariz.

265

Med vojno se je pripravljala objava prikaza nemškega duhoslovja. Oddelek »Sistematska filozofija« je vodil Nic. Hartmann. Zaradi načrtovanja tega projekta je v Berlinu potekal tridnevni pogovor, na katerega so bili povabljeni vsi profesorji filozofije razen Jaspersa in mene. Niso naju potrebovali zato, ker je bil v sklopu te publikacije načrtovan udarec proti »filozofiji eksistence«, ki je bil tudi izveden.

Tudi tu se je pokazalo, kot že med rektoratom, nenavadno nagnjenje nasprotnikov, da se kljub nasprotništvu povežejo med seboj proti vsemu, zaradi česar »se« počutiš duhovno ogrožen in postavljen pod vprašaj.

Toda vsi ti pripetljaji so le bežen odblesk na valovih gibanja naše zgodovine,

⁵¹ EMILE BRÉHIER, 1876–1952, zgodovinar filozofije, avtor *Historie de la philosophie* (1926–).

katerega dimenzij Nemci tudi zdaj sploh še ne slutijo, potem ko se je nad njimi utrgala katastrofa.⁵²

Prevedel⁵³ Aleš Košar

⁵² »Allein, auch diese Vorfälle sind nur ein flüchtiger Schein auf Wogen einer Bewegung unserer Geschichte, deren Dimension die Deutschen auch jetzt noch nicht ahnen, nachdem die Katastrophe über sie hereingebrochen ist.« – »Kurz nach dem Zusammenbruch 1945 schrieb Martin Heidegger einen Rückblick: »Das Rektorat 1933/34 – Tatsachen und Gedanken«, je januarja 1983. v svojem *Predgovoru* zapisal Hermann Heidegger.

⁵³ Prevedeno iz: »DAS REKTORAT 1933/34 – Tatsachen und Gedanken«, prva objava zapisa iz 1945., izd. Hermann Heidegger; Klostermann, Frankfurt am Main, 1983.
